

uhyre vanskeligt at nå frem til en endelig fastlæggelse af, hvilke bevæggrunde der har været afgørende for Christian Frederik i 1814, og hvordan hans opfattelse af situationen egentlig har været.

Dr. Linvald har søgt at give en beskrivelse heraf ikke blot ud fra prinsens egne optegnelser, men ud fra en minutiøs rekonstruktion af hele situationen og af de kræfter, der virkede i den. Hans grundsynspunkt virker stærkt ved sin balance og hensyntagen til alle sider af prinsens overvejelser. Dog vil næppe alle norske historikere uden videre godtage det forsvar, Linvald på denne måde har ført for Christian Frederiks politik som forudsætning for udviklingen af det frie forfatningsliv i Norge.

For en dansk betragtning kan der måske være grund til at tage et lille forbehold over for Linvalds tendens til at svække det dynastiske betydning for prinsen. Det kan se ud til, at man, når man skal tage A. D. Jørgensens opfattelse af Christian VIII's holdning til det dansk-tyske spørgsmål, specielt hans optræden i arvefølgesagen, op til vurdering, vil føres til i højere grad at understrege de dynastiske interesser som grundlag for hans politik. Det er da fristende at lade dette træk være fremtrædende hos ham både i hans norske og i hans slesvigske politik.

Axel Linvalds bog lader således stadig muligheder åbne for en debat, men netop det gør den stimulerende. Helt afgørende er imidlertid, at denne korte fremstilling har fremlagt stof og givet synspunkter, som vil få betydning både for studiet af norsk historie og for studiet af Christian VIII's personlighed.

H. P. Clausen.

Holger Hjelholt: Christian Hansen junior (1804-1873). En talsmand for flensborgsk kongetroskab. (Gyldendal, 1963). 116 s.

Flensborgeren Christian Hansen ju-

nior hører til blandt de ikke få, der energisk talte Flensborgs økonomiske og nationale interesser i 1840'erne og 1850'erne. Navnlig jernbane- og toldspørgsmål optog ham stærkt. Dette er også kærnepunkterne i Holger Hjelholts bog, der i øvrigt medtager hele Hansens liv, indtil han døde som assistenshusforvalter i København. Nogen central politisk skikkelse var Hansen ikke, men derimod havde han skrivekløse (noget hul i stil og skrivemåde) og var en fanatisk fortaler for Flensborg. Kildematerialet er da også væsentligst hans egne skrifter, og det er åbenbart, at det selv for den drevne historiker undertiden har knebet med at fylde en så stor levnedsskildring, som der er lagt op til. Selve behandlingen af Hansens agitation for Flensborgs jernbaneforbindelser ville sikkert have vundet ved at blive betragtet i sammenhæng med monarkiets almindelige samfærdselspolitik. Påfaldende virker det ligefrem, at forfatteren lader Hansen starte sin agitation i 1837 for en tværbane Flensborg-Husum, som om den var grebet ud fra luften; mens den dog var en reaktion på planer om en tværjernbane fra Hamborg gennem Holsten. Selve titlen »en talsmand for flensborgsk kongetroskab« virker måske noget søgt; det var dog først og fremmest som talsmand for flensborgsk handelsskab, Christian Hansen virkede. Bogen giver som helhed en udmærket karakteristik af Hansens rastløse virke, og hans position i samtiden var sådan, at det er velmotiveret at redegøre for hans livsløb.

Vagn Dybdahl.

Krigerliv og Bondesind. Erindringer fra Treårskrigen af Møller Peder Christensen. (Udgivet af Institut for dansk Kirkehistorie af Liss Davidsen. Gad, 1962). 216 s.

Denne bog skylder nu afdøde dr. Lis Jacobsen sin fremkomst. Forfatteren var ungdomsven med hendes svigerfader, gårdejer Hans Jacobsen i Ulkær

ved Vejle, og den indeholder foruden erindringerne et antal breve til Jacobson fra 1850'erne og 60'erne, altså adskilligt ud over Treårskrigen. Det er en ikke uinteressant sydjysk bonde, læseren møder. Peder Christensen var fra et religiøst hjem, og det religiøse optog ham livet igennem; de stærke jyder henholdsvis tiltrak og frastødte ham; men et møde med Grundtvig i København, da han opholdt sig der som såret efter slaget ved Isted, blev afgørende for hans fremtidige kirkelige placering: Han blev en grundtvigianer. Erindringerne er nedskrevet et halvt århundrede efter begivenhederne; stilistisk er de mundtlig og bærer præg af mange års gentagne fortælling; men de virker præcise, selv om den dagbog, der i første omgang holdt dem fast, allerede under selve krigen blev borte. Som krigsskildring er de gode. Christensen var som de færreste ikke kriger af lyst; en vis stolthed over, at det gik, som det gjorde, kan han dog ikke frigøre sig for. Udgaven er principielt forbilledlig. Der er 67 sider indledning (som egentlig gennemgår hele Christensens tekst), der er randnoter til teksten, specielle bibelhenvisninger til brevene, tekstrettelser, fortegnelse over jyske ord, person- og stedregister samt kort. Når Christensen selv ikke forsvinder i alt dette, er det et bevis for, at han har været udgaven værd.

Finn H. Lauridsen.

Frede Bojsens politiske erindringer. Udgivet af Kristian Hvidt. (Gad, 1963). 555 s.

Det er en overordentlig central og betydningsfuld kilde, som Udgiverselskabet for Danmarks nyeste Historie har ladet arkivar Kristian Hvidt besørge. Frede Bojsen indtog en nøglestilling inden for venstregrupperne i folketinget i tiden op mod århundredskiftet, og da han tillige havde udtalt historisk sans, har hans erindringer selvsagt stor interesse. Ukend-

te har de ikke været for den historiske forskning; politikeren og historikeren Niels Neergaard drog stor nytte af dem, da han i 1935 udsendte sine erindringer, og for Kristian Hvidts egen udmærkede bog om Venstre og forsvarssagen 1870-1901 (1958) spiller de også en afgørende rolle.

Det er imidlertid kun godt, at Bojsens erindringer, der slutter med systemskiftet i 1901, nu publiceres i deres helhed. Ganske vist er Frede Bojsens navn i dag blegnet i den almindelige bevidsthed; men det er dog ham, som var manden bag det store forlig i 1894. Efter en forholdsvis kort, men ingenlunde uinteressant redegørelse for Bojsens ungdom, følger vi ham – undertiden dag for dag – på rigsdagen, som han var et indflydelsesrigt medlem af i perioden 1869-1901, skønt han til stadighed måtte kæmpe med sygdom og et nervøst, ja neurastenisk gemyt, hvortil kom personlige sorger. Kun en overordentlig viljestyrke hindrede ham i at bryde sammen fysisk og psykisk, når han stod i en afgørende situation.

Frede Bojsens politiske målsætning kommer tydeligt til orde i erindringerne, hvor han siger: »Der findes to slags politik: Den ene, der sætter sig til formål at opnå i virkeligheden de bedst mulige resultater ved anvendelsen af de tilstedeværende midler; den anden derimod, der alene bundet i agitationen, der enten driver politik som sport eller ligefrem afskyr afgørelser, fordi disse altid svækker agitationens brod – den slags politik, der sætter mere pris på en kvik agitatorisk avisartikel end på en god lov«. Bojsen ikke bare misbilligede Bergs og Hørups politik, han forstod den næppe. For ham var de tilstedeværende midler forhandlingen, som han praktiserede med en imponerende vedholdenhed, skønt han måtte kæmpe med overordentlige vanskeligheder både i forholdet til sine egne og så naturligvis modparterne: Estrup og forligsmodstanderne i Venstre og Højre.